

Розділ XVII Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян

§ 1. Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян

Ці злочини істотно порушують суспільні відносини, які забезпечують нормальне функціонування органів влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян та їх представників; протидіють нормальній діяльності цих органів, послаблюють їх авторитет, заподіюють шкоду життю, здоров'ю, гідності або власності громадян, іншим об'єктам, які охороняються законом.

Родовим об'єктом цих злочинів є певна група суспільних відносин, що виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян і фізичними особами у зв'язку зі здійсненням адміністративно-розпорядчих функцій з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

З об'єктивної сторони ці злочини можуть бути вчинені як шляхом дії (наприклад, наруга над державними символами), так і шляхом бездіяльності (наприклад, незаконне перешкоджання організації або проведеному зборів, мітингів, походів і демонстрацій).

Більшість цих злочинів сформульовано як злочини з формальним складом. Для визнання їх закінченими досить вчинення особою самої дії або бездіяльності незалежно від настання наслідків (наприклад, незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні, захоплення державних або громадських будівель чи споруд). У деяких випадках для закінченого складу злочину необхідне встановлення певних наслідків (наприклад, при самоправстві, насильстві щодо державного чи громадського діяча, умисному пошкодженні ліній зв'язку). У цих випадках для наявності об'єктивної сторони необхідно встановити причинний зв'язок між діянням і наслідками, що настали.

Із суб'єктивної сторони всі злочини цієї групи вчиняються лише умисно, у деяких випадках має місце прямий умисел, поєднаний зі спеціальною метою (при захопленні державних будівель необхідно встановити спеціальну мету, а саме — мету незаконно користуватися ними або перешкодити нормальній роботі підприємств, установ, організацій (ст. 341 КК).

Суб'єктом злочину є, як правило, будь-яка особа. За деякі злочини знижено вік відповідальності до 14 років, наприклад за заподіяння працівникові правоохоронного органу тяжкого тілесного ушкодження (ч. 3 ст. 345 КК). У деяких випадках суб'єктом може виступати і службова особа (наприклад, за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (ст. 340 КК). Залежно від безпосереднього об'єкта ці злочини можуть бути розділені на такі групи:

- злочини у сфері використання державних символів (статті 338 і 339 КК);

- злочини, пов'язані із перешкоджанням діяльності організацій та об'єднань громадян (статті 340 і 341 КК);

- злочини проти представників влади, працівників правоохоронних органів, членів громадських формувань (статті 342-353 КК);

- злочини у сфері використання документів і засобів отримання інформації (статті 357-360 КК);

- інші злочини проти авторитету держави і діяльності об'єднань громадян (статті 354-356 КК).

§ 2. Злочини у сфері використання державних символів

Наруга над державними символами (ст. 338 КК). Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 338 КК, є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України, а ч. 2 ст. 338 КК — офіційно встановлений або піднятий прапор чи герб іноземної держави. Не є предметом цього злочину прапори і герби, які не є символами іноземної держави (прапор суб'єкта федерації, прапор міжнародної організації та ін.) або які є такими символами, але не були офіційно встановлені або підняті. Наруга над гімном іноземної держави не тягне кримінальної відповідальності.

З об'єктивної сторони ці злочини виражаються лише у публічній нарузі над зазначеними символами. Під наругою розуміють грубе, образливе ставлення, зле висміювання, дії, спрямовані на приниження тих цінностей, до яких інші члени суспільства ставляться з повагою (наприклад, зривання прапора чи герба, їх знищення або пошкодження, використання їх не за призначенням, учинення на них непристойних написів або малюнків, спотворення тексту або музики гімну, поширення його тексту зі спотворенням змісту і значення, інші дії, в яких виявляється зневажливе ставлення особи до державних символів). Публічний характер дій означає, що вони можуть бути вчинені як відкрито, так і таємно, але за умови, що згодом стануть очевидними для невизначеного кола осіб. Місце вчинення злочину на кваліфікацію злочину не впливає. Для кваліфікації не має значення, є публічна наруга над державними символами виявом негативного ставлення до самих цих символів чи їх носія (держави).

Злочини вважаються закінченими з моменту вчинення будь-якої дії, пов'язаної з наругою над державними символами. Не має значення, чи вдалося особі здійснити свій намір до кінця, чи ні.

Суб'єктивна сторона злочину — прямий умисел. Якщо особа діяла з хуліганських мотивів, вона несе відповідальність і за ст. 296 КК.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа, якій виповнилося 16 років.

Особи віком від 14-ти до 16-ти років можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності лише у разі публічної наруги над державними символами України чи офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави, якщо такі дії вчинені шляхом їх умисного знищення чи пошкодження загальнонебезпечним способом або при настанні тяжких наслідків (ч. 2 ст. 194 КК).

Незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні (ст. 339 КК). Предметом злочину є Державний Прапор України. Місце вчинення злочину — річкове або морське судно.

З об'єктивної сторони злочин виявляється у незаконному піднятті Державного Прапора України на річковому або морському судні, яке не має права на використання такого прапора. Злочин вважається закінченим із моменту незаконного підняття Державного Прапора України.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел.

Суб'єкт цього злочину — будь-яка особа.

---

§ 3. Злочини, пов'язані із перешкоджанням діяльності організацій та об'єднань громадян

Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК). Згідно зі ст. 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї та проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Однією з юридичних гарантій реалізації громадянами України цього конституційного права є ст. 340 КК, яка орієнтує на законний і мирний характер проведення масових заходів.

З об'єктивної сторони цей злочин виражається у незаконному перешкоджанні організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

Збори — це спільна присутність обмеженого кола осіб, об'єднаних спільними інтересами, ідеями тощо, з метою розгляду чи вирішення певних питань.

Мітинг — масове зібрання людей для публічного обговорення політичних чи інших невідкладних питань соціального, економічного характеру, висловлення ставлення до дій органів державної влади, місцевого самоврядування, окремих службових осіб і організацій, певних подій суспільно-політичного життя.

Вуличні походи — організований масовий рух людей вулицями (по пішохідній або проїзній частині) з метою демонстрування певного громадсько-політичного настрою, висловлення солідарності, протесту або незгоди з чим-небудь.

Демонстрація — масовий рух великої кількості людей для публічного висловлення суспільно-політичних, релігійних та інших настроїв (солідарності, протесту тощо) з використанням плакатів, транспарантів та інших засобів наочної агітації.

Перешкоджання — будь-яке діяння, спрямоване на обмеження конституційного права громадян України брати участь у політичних акціях (зборах, мітингах, вуличних походах і демонстраціях). Воно може полягати як у дії (незаконна заборона службовою особою проведення будь-якої з названих акцій), так і в бездіяльності (наприклад, незаконне ненадання службовою особою приміщення для проведення зборів тощо).

Незаконним вважається таке перешкоджання, яке вчинюється без-підставно, тобто всупереч вимогам закону. Наприклад, службова особа дає вказівку розігнати мітинг, незважаючи на те, що він проводиться з дотриманням встановленого порядку. Обов'язковою ознакою цього злочину є те, що перешкоджання виходить або від службової особи, або від інших осіб, які застосовують фізичне насильство.

Під фізичним насильством як способом перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій слід розуміти заподіяння учасникам таких заходів умисних середньої тяжкості або легких тілесних ушкоджень, а також вчинення інших насильницьких дій (завдання ударів, побоїв, незаконне затримання або арешт організаторів). Якщо насильство поєднане із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або смерті, це вимагає додаткової кваліфікації за статтями 121 або 115 КК.

Поняття службової особи розкрито у частинах 3 і 4 ст. 18 КК.

Злочин вважається закінченим із моменту вчинення будь-якої дії, що перешкоджає організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Якщо злочин вчинений приватною особою, то він вважається закінченим із моменту застосування фізичного насильства хоча б до одного учасника акції. У разі застосування фізичного насильства службовою особою її дії вимагають додаткової кваліфікації за ст. 365 КК як перевищення влади або службових повноважень.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел.

Суб'єктом цього злочину можуть бути службові та будь-які інші особи.

Захоплення державних або громадських будівель чи споруд (ст. 341 КК). Предметом цього злочину є будівлі і споруди, що забезпечують діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян (пошта, телеграф, навчальні заклади, банки, енергетична система та ін.). Якщо предметом злочину є транспортні підприємства (вокзали, аеродроми, порти, станції або інші транспортні підприємства), вчинене охоплюється ст. 279 КК.

Об'єктивна сторона цього злочину виражається у діях, а саме у захопленні державних або громадських будівель чи споруд.

Під захопленням будівель чи споруд слід розуміти протиправне вторгнення і зайняття цих об'єктів, встановлення контролю над ними, блокування їх роботи.

Для наявності об'єктивної сторони не має значення, захоплено всі приміщення будівлі чи споруди або частину їх площі.

Спосіб захоплення державної або громадської будівлі чи споруди може бути різним: таємним, відкритим, насильницьким, обманним тощо.

Злочин вважається закінченим із моменту захоплення хоча б частини площі будівлі чи споруди. Тривалість незаконного утримання цих об'єктів на кваліфікацію злочину не впливає.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел, що поєднується зі спеціальною метою — незаконно користуватися або перешкодити нормальній роботі підприємств, установ, організацій.

Суб'єкт цього злочину — будь-яка особа, що досягла 16 років.

---

§ 4. Злочини проти представників влади, працівників правоохоронних органів, членів громадських формувань

Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві (ст. 342 КК). Потерпілими від цього злочину можуть бути представники влади, працівники правоохоронних органів, члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та військовослужбовці.

Представники влади — це працівники державних органів і установ, які наділені правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання фізичними та юридичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості. Це, наприклад, народні депутати і депутати місцевих рад, судді, прокурори, слідчі, державні виконавці тощо.

Працівниками правоохоронних органів є працівники органів: прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митної служби, охорони державного кордону, державної податкової служби, органів і установ виконання покарань, органів державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інших органів, що здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону — це об'єднання, загін, дружина або інша організація людей, створені для підтримання

громадського порядку і охорони державного кордону, які мають статут і зареєстровані у встановленому порядку в органах місцевого самоврядування.

Питання, що стосуються участі громадян в охороні громадського порядку і державного кордону, регулюються Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р.

Військовослужбовці — це особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани, військовослужбовці строкової та надстрокової служби та військової служби за контрактом Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Служби зо-вншньої розвідки України, військ цивільної оборони, Державної спеціалізованої служби транспорту, а також інших військових формувань, що створюються Верховною Радою України, стратегічних сил стримування, які дислокуються на території України, військовослужбовці- жінки, курсанти військових навчальних закладів.

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ч. 1 ст. 342 КК, по-лягає в опорі представникові влади під час виконання ним службових обов'язків, ч. 2 — в опорі працівникові правоохоронного органу під час виконання ним службових обов'язків, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку.

Виконання службових обов'язків представниками влади та працівниками правоохоронних органів — це діяльність таких осіб, пов'язана із безпосереднім здійсненням функцій, у межах повноважень, покладених на них законами та іншими нормативними актами.

Виконання обов'язків щодо охорони громадського порядку — не-сення постової чи патрульної служби, підтримання порядку під час демонстрації, мітингів, інших масових заходів, при ліквідації наслідків аварії, стихійного лиха, дії по припиненню або запобіганню порушенням громадського порядку, затриманню порушника тощо.

Опір — це активна протидія виконанню представником влади службових обов'язків. При

цьому дії того, хто чинить опір, можуть бути спрямовані безпосередньо проти особи представника влади (на-приклад, винний перешкоджає слідчому пройти до однієї з кімнат квартири для проведення огляду місця події або обшуку) або проти предметів, необхідних для виконання цими особами своїх обов'язків (наприклад, винний знищує документ, який прокурор намагався ви-лучити).

Опір характеризується такими ознаками: 1) він полягає в активних діях; 2) дії винного спрямовані на організм потерпілого, полягають у застосуванні фізичної сили до нього або проти предметів, необхідних для виконання обов'язків цими особами; 3) дії винного перешкоджають (протидіють) виконанню потерпілим своїх функцій, реалізації повно-важень; 4) дії винного вчинені в момент виконання потерпілим покла-дених на нього обов'язків.

Для об'єктивної сторони необхідно, щоб опір виявлявся при ви-конанні зазначеними працівниками службових обов'язків або обов'язків з охорони громадського порядку.

Для злочину не має значення, виконували ці особи свої службові обов'язки, перебуваючи безпосередньо на службі, чи діяли у межах своїх повноважень з власної ініціативи (наприклад, працівник міліції у вільний від роботи час намагається припинити злочин, а винний чинить опір).

Злочин вважається закінченим із моменту активної протидії.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел.

Суб'єкт цього злочину — будь-яка особа.

У частині 3 ст. 342 КК встановлена відповідальність за опір, що поєднується з примушенням цих осіб шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання явно незаконних дій.

Явно незаконні дії — це будь-які дії, що суперечать інтересам служби, призводять до невиконання або неналежного виконання службових чи громадських обов'язків.

Примушення — це фізичний або психічний вплив з метою примусити потерпілого виконати всупереч його бажанню явно незаконні дії (наприклад, застосування насильства з метою звільнення затриманого правопорушника).

Під фізичним насильством слід розуміти заподіяння зазначеним особам ударів, побоїв, тілесних ушкоджень. Погроза — це дії або висловлювання, що виражають намір винного застосувати фізичне насильство щодо цих самих осіб.

Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК). З об'єктивної сторони втручання в діяльність працівника правоохоронного органу означає вплив у будь-якій формі на нього, тобто конкретні дії, спрямовані на перешкоджання виконанню цим працівником службових обов'язків або на те, щоб добитися прийняття незаконних рішень. Втручання може бути у різних формах (умовляння, шантажування, погрози відмовити у наданні законних благ, а також у будь-яких інших формах впливу). Вплив може здійснюватися усно, письмово (у тому числі й анонімно), за допомогою засобів масової інформації (публікацій у газетах, виступах по радіо, телебаченню тощо), як особисто, так і за допомогою інших осіб.

Умовляння — це прохання, переконання, поради, обіцянка надати будь-які послуги, схиляння потерпілого до вчинення чи невчинення будь-яких дій, що перешкоджають виконанню ним службових обов'язків, прийняттю законного рішення.

Шантажування — це погроза розголосити відомості, що ганьблять потерпілого чи близьких йому осіб, або інші відомості, які потерпілий хотів би зберегти в таємниці, тощо.

Інші форми впливу — незаконна відмова у наданні певних благ, протиправне позбавлення пільг, переваг, втручання в особисте життя, погроза насильством тощо.

Цей злочин є закінченим із моменту втручання в діяльність працівника правоохоронного органу незалежно від того, чи призвело це до прийняття незаконного рішення, чи перешкодило виконанню своїх обов'язків.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел, поєднаний з метою перешкодити виконанню працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень.

Суб'єктом цього злочину є будь-яка особа, яка досягла 16-ти років, за ч. 2 — службова особа.

У частині 2 ст. 343 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, якщо вони перешкодили запобіганню злочину чи затриманню особи, яка його вчинила, або вчинені службовою особою з використанням свого службового становища.

Втручання у діяльність державного діяча (ст. 344 КК). Цей злочин відрізняється від попереднього (ст. 343 КК) передусім колом по-терпілих. Ними можуть бути: Президент України, Голова Верховної Ради України, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини або його представник, Голова Рахункової палати або член Рахункової палати, Голова або член Центральної виборчої комісії, Голова Національного банку України, член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голова Антимонопольного комітету України, Голова Фонду державного майна України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, при-чому тільки в період здійснення ними своїх службових повноважень.

Під виконанням службових обов'язків державними діячами слід розуміти діяльність цих осіб, пов'язану зі здійсненням функцій, по-кладених на них Конституцією України та іншими нормативно- правовими актами.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, яка досягла 16 років.

Частиною 2 ст. 344 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, якщо вони вчинені особою з використанням свого службового становища.

Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК).

Потерпілими від цього злочину можуть бути працівники правоохоронних органів та їх близькі родичі. Близькими родичами є батьки, дружина, чоловік, діти, рідні брати і сестри, дід, баба і внуки (п. 11 ст. 32 КПК).

Об'єктивна сторона цього злочину виражена у погрозі вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна. Причому погроза висловлюється винним обов'язково у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків. Погроза може виявлятися у висловлюванні усно, письмово, із застосуванням технічних засобів, а також в жестах або інших діях, за допомогою яких винний залякує потерпілого вчиненням убивства, застосуванням до нього чи його близьких родичів насильства або знищенням чи пошкодженням його майна або майна його близьких родичів. Для кваліфікації дій за ч. 1 ст. 345 наявність реальних підстав побоювання потерпілим виконання погрози не є обов'язковою.

Поняття «у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків» передбачає погрозу потерпілому як під час, так і до або після виконання таких обов'язків, тобто і тоді, коли особа вже не є працівником правоохоронного органу (наприклад, вийшла у відставку).

Злочин вважається закінченим, якщо висловлена погроза, її зміст доведений до адресата будь-яким способом.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел, поєднаний зі спеціальним мотивом, а саме у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу службових обов'язків. Під виконанням службового обов'язку слід розуміти діяльність працівника, що належить до кола його повноважень. Час виконання потерпілим службових обов'язків (минулий, теперішній чи майбутній) на кваліфікацію не впливає. Для застосування ч. 1 ст. 345 КК не має значення, чи розраховував винний реалізувати погрозу щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів.

Суб'єкт цього злочину — будь-яка особа, якій виповнилося 16 років.

У частині 2 ст. 345 КК передбачена відповідальність за умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а у ч. 3 ст. 345 КК — тяжкого тілесного ушкодження.

Поняття побоїв і тілесних ушкоджень дано у статтях 121, 122, 125 і 126 КК.

Суб'єктивна сторона цього злочину — умисна форма вини.

Суб'єкт цього злочину — особа, яка досягла 14 років.

У частині 4 ст. 345 КК встановлена відповідальність за ті самі дії, вчинені організованою групою.

Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча (ст. 346 КК).

Стаття 346 КК передбачає відповідальність за три самостійних злочини: 1) погрозу щодо державного чи громадського діяча; 2) насильницькі дії; 3) заподіяння тим самим особам

тяжких тілесних ушкоджень.

Коло потерпілих суворо обмежене законом: це ті самі особи, що й у ст. 344 КК, а також керівник політичної партії України та його близькі родичі.

Об'єктивна сторона цього злочину полягає у погрозі вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна, а також викраденням або позбавленням волі щодо зазначених осіб (ч. 1 ст. 346 КК), заподіянні їм легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, нанесенні побоїв чи вчиненні інших насильницьких дій (ч. 2 ст. 346 КК), заподіянні їм тяжких тілесних ушкоджень (ч. 3 ст. 346 КК).

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є те, що діяння вчиняється у зв'язку з державною або громадською діяльністю потерпілих.

Суб'єкт цього злочину — будь-яка особа, якій виповнилося 16 років, а за заподіяння середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень — особа, яка досягла 14-річного віку.

Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК). Предметом злочину може бути як рухоме, так і нерухоме майно (гроші, цінні папери, жилий будинок, господарські споруди, дача, меблі, автомобіль, худоба, насадження тощо), яке є власністю працівника правоохоронного органу чи його близького родича або перебуває у їх відповідальному володінні.

Об'єктивна сторона цього злочину полягає у знищенні або пошкодженні цього майна. Поняття знищення і пошкодження майна дано при аналізі ст. 194 КК, у розділі VII цього підручника.

При розв'язанні питання, чи є злочином умисне знищення або пошкодження майна, необхідно враховувати не лише вартість і розмір майна у натуральному вигляді (вага, об'єм, кількість), а й значення знищеного або пошкодженого майна для потерпілого. Знищення мало-цінного майна або незначне пошкодження майна без кваліфікуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 347 КК, відповідно до ч. 2 ст. 11 КК не є злочином.

Злочин вважається закінченим із моменту спричинення майнової шкоди потерпілому. Якщо винному не вдалося знищити або пошкодити майно потерпілого з причин, що не залежали від його волі, вчинене слід кваліфікувати як замах на злочин за ч. 2 або ч. 3 ст. 15 та ст. 347 КК.

Суб'єктивна сторона цього злочину — умисна вина. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є те, що знищення або пошкодження майна вчиняється у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу службових обов'язків.

Суб'єкт цього злочину за ч. 1 ст. 347 КК — будь-яка особа, якій виповнилося 16 років, а за ч. 2 — особа, яка досягла 14-річного віку.

У частині 2 ст. 347 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним спо-собом, або за такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі на-слідки.

Із суб'єктивної сторони ставлення винного до загибелі людей чи інших тяжких наслідків можливе лише у формі необережної вини.

Посягання на життя працівника правоохоронного органу, чле-на громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК). З об'єктивної сторони злочин полягає у посяганні на життя зазначених осіб чи їхніх близьких родичів, тобто в умисному вбивстві або замаху на нього.

Форми і способи посягання на життя потерпілих для кваліфікації значення не мають.

Злочин, передбачений ст. 348 КК, з об'єктивної сторони має місце лише тоді, коли посягання на зазначених осіб вчинено у зв'язку з їх службовою діяльністю або громадською діяльністю щодо охорони громадського порядку. Для складу злочину не має значення, чи був потерпілий у цей момент при виконанні обов'язків, чи ні (наприклад, був у відпустці). Але якщо вбивство або замах на вбивство вчинене не у зв'язку зі службовою діяльністю або громадською діяльністю щодо охорони громадського порядку (наприклад, на ґрунті особистих неприязних стосунків або з ревнощів), то ст. 348 КК не застосовується.

Злочин вважається закінченим із моменту замаху на вбивство.

Суб'єктивна сторона цього злочину — умисна вина.

Суб'єктом цього злочину може бути особа, яка досягла 14-річного віку.

Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349 КК). Потерпілими від цього злочину є представники влади і працівники правоохоронних органів, їх близькі родичі.

Об'єктивна сторона злочину виражається у: 1) захопленні або 2) триманні як заручника представника влади або працівника правоохоронного органу чи їх близьких родичів. Ознаки об'єктивної сторони такі самі, як і у ст. 147 КК, аналіз якої подано у розділі IV цього під-ручника.

Злочин вважається закінченим із моменту захоплення або тримання як заручника представника влади, працівника правоохоронного органу чи їх близьких родичів.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою — спонукати державну чи іншу установу, підприємство, організацію або службову особу вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа, яка досягла 14-річного віку.

Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК). Потерпілими від цього злочину можуть бути службові особи, громадяни, які виконують громадський обов'язок, їхні близькі. Поняття службової особи дано в частині 4 ст. 18 КК. Під близькими особами, про яких йдеться у ст. 350 КК, слід розуміти будь-яких осіб, у долі яких зацікавлений потерпілий. Громадяни, які виконують свої громадські обов'язки, — це особи, незалежно від роду їх занять, які здійснюють будь-яку суспільно корисну діяльність, зокрема беруть участь у попередженні і припиненні злочинів та порушень громадського порядку, забезпечують громадський порядок при проведенні масових заходів, виконують необхідні дії з ліквідації наслідків аварій, стихійного лиха. Це особи, які в цілому займають активну громадянську позицію (участь у проведенні слідчих дій, давання показань, нагляд за поведінкою осіб, узятих на поруки, здійснення громадського контролю, членство в товариських судах, будь-яких громадських формуваннях та органах самоорганізації на-селення).

Об'єктивна сторона цього злочину полягає у погрозі вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом. Поняття погрози аналогічне тому, що розглянуто при аналізі ст. 345 КК.

Суб'єктивна сторона цього злочину передбачає вину у виді прямого умислу і спеціальну мету: припинити діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або змінити її характер в інтересах того, хто погрожує.

Суб'єкт цього злочину — будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

У частині 2 ст. 350 КК передбачена відповідальність за умисне на-несення тим самим потерпілим побоїв або за заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження, а у ч. 3 ст. 350 КК — тяжко-го тілесного ушкодження. Аналіз цих ознак викладено у ст. 345 КК.

Умисне вбивство зазначених у цій статті осіб у зв'язку з їх діяльніс-тю, а також їх близьких родичів кваліфікується за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК, при нанесенні побоїв або заподіянні легкого тілесного ушкодження є особа, якій ви-повнилося 16 років, а за умисне заподіяння середньої тяжкості (також ч. 2 ст. 350 КК) чи тяжкого тілесного ушкодження (ч. 3 ст. 350 КК) — 14 років.

Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (ст. 351 КК). Потерпілими від цього злочину можуть бути народний депутат України або депутат місцевої ради. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК, полягає у невиконанні службовою особою законних вимог депутата, або у ство-ренні штучних перешкод у їх роботі, або у наданні їм завідомо неправ-дивої інформації.

Невиконання службовою особою законних вимог депутата виявля-ється у діях чи бездіяльності службової особи всупереч законним ви-могам депутата. Це діяння, наприклад, матиме місце у разі ненадання керівником підприємства (незалежно від форми власності) документів, необхідних для перевірки дотримання законів, відмови виконати вимо-ги депутата про припинення порушення законності, невиконання редак-тором газети свого обов' язку щодо опублікування наданих депутатом матеріалів тощо. Як створення штучних перешкод можна розглядати ухилення службової особи від свого обов' язку надати депутату можли-вість консультації із фахівцем, від надання йому юридичної допомоги, від реалізації права депутата на невідкладний прийом службовою осо-бою тощо. Надання депутату будь-яких інформаційних матеріалів, необ-хідних для здійснення його діяльності, зміст яких для службової особи спотворено, утворить

надання завідомо неправдивої інформації.

Цей злочин вважається закінченим із моменту вчинення будь-якого діяння, зазначеного у ч. 1 ст. 351 КК.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел. Мета — перешкодити законній діяльності депутата.

Суб'єкт злочину — службова особа.

У частині 2 ст. 351 КК передбачена відповідальність за вчинення службовими особами тих самих діянь щодо комітетів чи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України.

Умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 КК). По-терпілими від цього злочину можуть бути службова особа чи громадянин, який виконує громадський обов'язок, а також їх близькі родичі.

Предметом злочину може бути як рухоме, так і нерухоме майно, яке є власністю зазначених осіб.

З об'єктивної сторони злочин характеризується суспільно небезпечними діями, спрямованими на знищення чи пошкодження майна, що спричиняють майнову шкоду.

Необхідною умовою є вчинення цього діяння у зв'язку зі службовою чи громадською діяльністю зазначених осіб. Заподіяння майнової шкоди може мати місце як до, так і під час, а також після здійснення потерпілими своєї діяльності.

Злочин вважається закінченим із моменту заподіяння майнової шкоди службовій особі чи громадянину, який виконує громадський обов'язок, або їх близьким родичам.

Суб'єктивна сторона — прямий умисел.

Суб'єкт злочину — особа, яка досягла 16 років, а за ч. 2 — 14 років.

Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи (ст. 353 КК)^[1]. Об'єктивна сторона цього злочину виражається у самовільному присвоєнні владних повноважень або звання службової особи, поєднаному із вчиненням будь-яких суспільно небезпечних діянь.

Під самовільним присвоєнням владних повноважень або звання службової особи слід розуміти неправомірне (в порушення встановленого порядку, за відсутності підстав) прийняття особою на себе таких повноважень або звання і введення в оману оточуючих стосовно свого дійсного статусу.

Форма присвоєння може бути різною: словесна; надання підроблених документів; одягнення форменого одягу представника влади тощо. Злочинець, наприклад, може видавати себе за працівника правоохоронного органу. Складу цього злочину немає, якщо особа видає себе за представника тієї або іншої професії (лікаря, тренера, електрика). Присвоєння владних повноважень або звання службової особи матиме місце і тоді, коли особа, помилково прийнята за службову, підтримує помилкову думку інших осіб, користується їх помилкою і вчиняє суспільно небезпечні дії. Ці дії можуть бути як злочинними (крадіжка, шахрайство), так і являти собою адміністративні делікти (наприклад, особа видає себе за регулювальника дорожнього руху і створює небезпечну дорожньо-транспортну ситуацію). Якщо дії, вчинені з використанням самовільно присвоєного звання, утворюють злочин, необхідна додаткова кваліфікація за відповідними статтями КК.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел. Мета самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи — використати їх для вчинення суспільно небезпечного діяння. За відсутності такої мети цей склад виключається.

Суб'єкт цього злочину — будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. У разі присвоєння службовою особою більш високого звання

або посади з більш широкими повноваженнями можлива відповідальність за злочин у сфері службової діяльності (ст. 365 КК).

---

§ 5. Злочини у сфері використання документів і засобів отримання інформації

Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (ст. 357 КК). Предметом цього злочину є офіційні документи, штампи, печатки, а також приватні документи незалежно від форми власності підприємств, установ, організацій, в яких вони знаходяться (ч. 1), а також паспорт або інший важливий особистий документ (ч. 3).

Документ — це належним чином оформлений матеріальний носій будь-яких відомостей (на папері, фото-, кіно-, аудіо-, відеоплівці), призначений для посвідчення юридично значущих фактів і подій. Штампи і печатки — це спеціальні пристрої (форми), на яких міститься дзеркальне відображення текстів, знаків, малюнків для отримання відбитків на поверхні різних матеріалів (папері, сургучі, металі). Штампи і печатки використовуються або для посвідчення офіційного характеру різних документів (вони мають реквізити підприємств, установ, організацій), або для підтвердження фактів, що мають юридичне значення, пломбування приміщень, вантажів, поштових відправлень. Офіційними є документи, штампи і печатки, які складені (виготовлені), видані або знаходяться в обороті державних або громадських організацій, установ, підприємств.

Предметом злочину відповідно до ч. 1 цієї статті можуть бути і приватні документи, тобто документи, що надходять від громадян (наприклад, заяви, скарги). Такі документи мають знаходитися у приміщеннях підприємств, установ, організацій або у веденні уповноваженої службової особи хоча б і поза відповідним приміщенням (при супроводі вантажів, у відрядженні тощо).

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 357 КК, характеризується активними діями з названими предметами, які можуть мати вираз у формі їх: 1) викрадення; 2) привласнення; 3) вимагання; 4) заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем; 5) знищення; 6) пошкодження; 7) приховування. Застосування у процесі вилучення предметів насильства не охоплюється цією статтею і вимагає додаткової кваліфікації залежно від того, приватна чи службова особа зазнає такого насильства. Знищення документа, штампа, печатки — це безповоротне руйнування, при якому їх неможливо ідентифікувати і використати за призначенням (наприклад, документ спалений); пошкодження має місце, коли можливість ідентифікації не втрачена, але використання цих предметів без відновлення неможливе (наприклад, вони розірвані, залиті фарбою). Приховування документів (штампа, печатки) — це їх утаювання, що не дозволяє власнику, адресату та іншим особам у потрібний момент скористатися ними за призначенням.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї із зазначених дій. Подальше незаконне використання документів, штампів, печаток за наявності ознак іншого злочину потребує самостійної кваліфікації.

Суб'єктивна сторона — прямий умисел. Обов'язковою її ознакою є корисливий мотив чи інші особисті інтереси. Такі інтереси можуть виявлятися у прагненні уникнути відповідальності за вчинене право-порушення, помститися особам, які відповідають за збереження документів, тощо.

Суб'єкт — фізична осудна особа, яка досягла 16 років. Учинення вказаних дій службовою особою з використанням свого службового становища тягне відповідальність за ст. 364 або 365 КК, службовою особою юридичної особи приватного права — за ст. 235¹ або 235² КК, а особою, яка надає публічні послуги — за ст. 235

¹

КК.

У частині 2 ст. 357 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, якщо вони спричинили порушення роботи підприємств, установ чи організацій (наприклад, неможливість або ускладнення виконання ними своїх функцій внаслідок втрати того або іншого документа (штампа, печатки) — фінансових і господарських операцій, видачі громадянам необхідних документів тощо) або вчинені щодо особливо важливих документів, штампів, печаток (наприклад, гербові печатки, записи актів громадянського стану тощо).

Частина 3 ст. 357 КК встановлює відповідальність за незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом. Предметом цього злочину виступають паспорт громадянина України, тобто універсальний документ, що посвідчує особу власника та підтверджує громадянство України, загальногромадянський закордонний паспорт, службовий закордонний паспорт, дипломатичний паспорт, а також інші важливі особисті документи. До останніх належать документи, які виконують функцію паспорта для окремих категорій громадян (свідоцтво про народження для осіб, яким не виповнилось 16 років, військовий квиток), а також інші документи, втрата яких суттєво ускладнює реалізацію особою своїх прав, свобод, законних інтересів (документи про освіту, пенсійне посвідчення, по-свідчення водія тощо).

Суб'єктивна сторона — прямий умисел. Мотиви на кваліфікацію злочину не впливають.

Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, а також збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК)^[2]. Стаття 358 КК встановлює відповідальність за складання чи видачу працівником юридичної особи будь-якої форми власності, який не є службовою особою, приватним

підприємцем, аудитором, експертом, оцінювачем, адвокатом або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків, підроблення з метою використання або збуту посвідчень, інших офіційних документів, які складені у визначеній законом формі та містять передбачені законом реквізити, а також виготовлення підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків з метою їх збуту або їх збут чи збут завідомо підроблених офіційних документів, у тому числі особистих документів особи (ч. 1), або використання завідомо підробленого документа (ч. 3).

Предметом розглядуваного злочину виступають: посвідчення та інші документи, а також офіційні печатки, штампи або бланки. Згідно з приміткою до ст. 358 КК під офіційним документом слід розуміти документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які породили чи здатні породити наслідки правового характеру, чи можуть бути використані як документи докази у правозастосовній діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити.

Об'єктивна сторона може виявлятися в одній із таких дій:

- за ч. 1 ст. 358 КК — у складанні чи видачі завідомо підроблених офіційних документів; підробленні посвідчення або іншого офіційного документа; виготовленні підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків; їх збуті; збуті завідомо підроблених офіційних документів, у тому числі особистих документів особи;

- за ч. 3 ст. 358 КК — у використанні завідомо підробленого документа.

Під складанням завідомо підробленого офіційного документа слід розуміти внесення до справжнього з точки зору форми офіційного документа неправдивих відомостей. Видача - це надання такого документа іншим особам (фізичним, юридичним, органам державної влади та місцевого самоврядування).

Підроблення посвідчення або іншого офіційного документа може виражатися у: 1) виготовленні фальшивого посвідчення або іншого офіційного документа; 2) внесенні змін до тексту посвідчення (документа), які викривляють зміст фактів, що мають юридичну силу та посвідчуються документами.

Виготовлення підроблених офіційних печаток, штампів або бланків — це незаконне виготовлення форм (кліше) з рельєфним або заглибленим дзеркальним зображенням текстів, знаків, малюнків або інших предметів, а також виготовлення будь-яким способом бланків (повне виготовлення) або внесення змін у справжні печатки, штампи та бланки, що викривляють зміст реквізитів, які в них є.

Під збутом підробленого посвідчення або іншого документа або підроблених печаток, штампів, бланків розуміють їх відчуження будь-яким способом (продаж, обмін, дарування тощо) особою, яка усвідомлює, що ці предмети є фальшивими.

Використання підробленого документа — це його надання на підприємства, в установи, організації (незалежно від форми власності), або надання його посадовій чи іншій особі для незаконного одержання прав або звільнення від обов'язків.

Моментом закінчення злочину вважається вчинення хоча б однієї із указаних дій.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у формі прямого умислу. При вчиненні злочину у формі підроблення посвідчення або іншого офіційного документа обов'язковим є наявність спеціальної мети - їх використання або збуту, а у формі виготовлення підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків - мети збуту.

Суб'єкт — фізична, осудна особа, яка досягла 16 років. Суб'єктом складання або видачі завідомо підроблених офіційних документів виступає працівник юридичної особи будь-якої форми власності, який не є службовою особою, приватний підприємець, аудитор, експерт, оцінювач, адвокат або інша особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг.

Особа, яка виготовила підроблений документ і потім його використала, підлягає відповідальності лише за підроблення документа за ч. 1 ст. 358 КК. Службова особа за службове підроблення підлягає відповідальності за ст. 366 КК.

Кваліфікуючі ознаки злочину згідно з ч. 2 ст. 358 КК — вчинення передбачених ч. 1 ст. 358 КК дій повторно та за попередньою змовою групою осіб.

Незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (ст. 359 КК). Предмет злочину — це відповідна інформація, яка не призначена для передачі за будь-якими каналами зв'язку, а відображає безпосереднє спілкування між людьми у процесі їх повсякденного життя та роботи. Засоби, за допомогою яких здійснюється одержання такої інформації, — це пристрої і прилади для таємного прослуховування і спостереження, у тому числі з використанням аудіо- та відеозапису, кіно- і фотозйомки, оптичних приладів тощо. Якщо ж інформація, яка одержана за допомогою технічних засобів, не-законно прочитується з листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, таке діяння кваліфікується за ч. 2 ст. 163 КК.

Об'єктивна сторона виражена у незаконному використанні зазначених засобів. Використання конфіденційної інформації про будь-яку особу не допускається, «крім випадків, визначених законом, і

лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» (ч. 2 ст. 32 Конституції). Таким законом є, зокрема, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р.¹ Відповідно до цього Закону негласне отримання інформації здійснюється лише у виняткових випадках спеціальними оперативними підрозділами ряду державних органів, перелік яких є вичерпним: Міністерство внутрішніх справ, Державна податкова служба, Прикордонні війська, Служба безпеки, Управління державної охорони, Державний департамент України з питань виконання покарань (ст. 5 Закону). Отримання конфіденційної інформації є допустимим лише тоді, коли в інший спосіб неможливо одержати фактичні дані для забезпечення захисту суспільства і держави від злочинного посягання, і лише на зазначених у законі підставах (наприклад, наявність достатньої інформації про розвідувально-підривну діяльність) і у суворо визначеному порядку — за рішенням суду, про що протягом доби повідомляється прокурору (статті 6, 8 і 9 зазначеного Закону). Використання технічних засобів з порушенням вимог законодавства є незаконним. Таким воно визнається з того моменту, коли ці засоби були таємно встановлені у відповідному місці (у помешканні громадянина, у приміщенні або сховищі установи, організації, підприємства) і приведені в робочий стан, навіть якщо інформація з їх допомогою ще не отримана. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначених дій.

Суб'єктивна сторона — прямий умисел, поєднаний з метою негласного отримання інформації.

Суб'єкт — будь-яка особа, яка досягла 16 років. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 359 КК і відповідно статтями 364, 365, 235¹, 235², 423 або 424 КК.

У частині 2 ст. 359 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, за попередньою змовою групою осіб або організованою групою, або заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб. Питання про істотну шкоду вирішується виходячи з обставин конкретної справи. Істотною шкодою може бути визнаний підрив авторитету державного чи громадського органу, приниження честі та гідності громадянина, розголошення відомостей інтимного характеру тощо. Вина щодо істотної шкоди як наслідку злочину може бути як умисною, так і необережною.

Умисне пошкодження ліній зв'язку (ст. 360 КК). Предмет цього злочину — лінії електрозв'язку: а) кабельні; б) радіорелейні; в) повітряні; г) проводового мовлення (лінії зв'язку забезпечують передачу і прийом сигналів, знаків (звукових і графічних) по радіо, оптичним, проводовим електромагнітним системам); д) споруди і обладнання, які входять до складу ліній зв'язку (будівлі, вежі, антени, прилади, технічні пристрої, що забезпечують функціонування ліній зв'язку).

Об'єктивна сторона — це пошкодження ліній зв'язку, споруд чи обладнання, які входять до їх складу. Пошкодження являє собою приведення зазначених предметів до стану, за якого вони повністю або частково втрачають здатність використовуватися для передачі інформації.

Наслідком є тимчасове припинення зв'язку.

Суб'єктивна сторона — умисел як прямий, так і непрямої. Умисне пошкодження кабельних ліній зв'язку та їх обладнання, що призвело до переривання зв'язку, вчинене внаслідок викрадення, потребує додаткової кваліфікації за ст. 188 КК. Необережне пошкодження ліній зв'язку спричиняє відповідальність за ст. 196 КК, але лише за умови, якщо воно спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людин.

Суб'єкт — будь-яка особа, яка досягла 16 років.

---

§ 6. Інші злочини проти авторитету держави і діяльності об'єднань громадян

Одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК). Стаття 354 КК встановлює відповідальність за одержання шляхом вимагання працівником державного підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, в будь-якому вигляді матеріальних благ або вигід майнового характеру в значному розмірі за виконання чи невиконання будь-яких дій з використанням становища, яке він займає на підприємстві, в установі чи організації.

Предметом злочину виступають матеріальні блага та вигоди майнового характеру. Матеріальні блага — це будь-які матеріальні цінності: гроші, промислові і продовольчі товари, рухоме і нерухоме майно тощо, вартість яких може бути виражена в грошовому еквіваленті. Під вигодами майнового характеру розуміється право на майно (право на отримання, володіння чи користування майном, право вимагати виконання зобов'язань майнового характеру, звільнення від виконання майнових зобов'язань) та дії майнового характеру (наприклад, безоплатне надання послуг майнового характеру, право користування майном, санаторних або туристичних путівок тощо).

Для відповідальності за ст. 354 КК незаконна винагорода має бути одержана в значному розмірі, яким згідно з Приміткою до цієї статті визнається незаконна винагорода, яка в два і більше рази перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Об'єктивна сторона виявляється в одержанні шляхом вимагання працівником державного підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, в будь-якому вигляді матеріальних благ або вигід майнового характеру в значному розмірі за виконання або невиконання будь-яких дій з використанням становища, яке він займає на підприємстві, в установі або організації.

Під вимаганням незаконної винагороди слід розуміти пряму вимогу працівника державного підприємства, установи або організації передати йому незаконну винагороду, поєднану з погрозою вчинення або невчинення з використанням становища, яке він займає на підприємстві, в установі чи в організації, дій, які можуть заподіяти шкоду правам чи законним інтересам того, хто дає винагороду, а також умисне створення таким працівником умов, за яких особа вимушена дати винагороду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Моментом закінчення злочину є одержання вказаною особою незаконної винагороди в значному розмірі за виконання або невиконання будь-яких дій з використанням становища, яке вона займає на підприємстві, в установі або організації. Фактичне виконання або невиконання таких дій, а також час передачі винагороди (до чи після виконання або невиконання дій) на кваліфікацію злочину не впливає.

Суб'єктивна сторона — прямий умисел та корисливий мотив.

Суб'єкт — працівник державного підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою (працівники державних медичних установ, державних закладів освіти, секретарі, консультанти органів державної влади та управління, судів, правоохоронних органів тощо).

Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 КК). Стаття 355 КК встановлює відповідальність за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимогу виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна за відсутності ознак вимагання.

Об'єктивна сторона має вираз у вчиненні двох взаємопов'язаних дій: 1) вимога виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання; 2) погроза насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна (ч. 1), погроза вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, фактичним застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя і здоров'я, пошкодженням чи знищенням майна (ч. 2), застосування насильства, що є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого (ч. 3).

Обов'язковою умовою кваліфікації за цією статтею є наявність цивільно-правового зобов'язання, за яким одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботи, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (ст. 509 ЦК).

Моментом закінчення злочину є пред'явлення вимоги виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання, поєднаной із зазначеними у ст. 355 КК погрозами або насильством, незалежно від її фактичного виконання потерпілим.

Суб'єктивна сторона — вина у формі прямого умислу. Для кваліфікації цього злочину слід встановити відсутність умислу на вчинення вимагання, тобто на протиправне заволодіння майном потерпілого, правом на майно або вчинення їм на користь винного дій майнового характеру.

Суб'єкт — загальний. Вчинення аналогічних дій службовою особою кваліфікується як перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК), а службовою особою юридичної особи приватного права - як перевищення повноважень (ст. 235² КК).

У частині 2 ст. 355 КК передбачена відповідальність за вчинення зазначеного злочину повторно або за попередньою змовою групою осіб, або із погрозою вбивства чи заповідання тяжких тілесних ушкоджень, або поєднане з насильством, що є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна.

У частині 3 ст. 355 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені організованою групою або поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, або такі, що завдали великої шкоди чи спричинили інші тяжкі наслідки. Умисне вбивство, а також спричинення тяжких тілесних ушкоджень не охоплюється ст. 355 КК і вимагає додаткової кваліфікації за відповідними статтями КК. Питання про визнання шкоди великою вирішується виходячи з фактичних обставин справи, залежно від вартості знищеного і витрат на відновлення пошкодженого майна, його історичної або культурної цінності, значення для потерпілого, розміру упущеної вигоди тощо. Іншими тяжкими наслідками можуть бути самогубство потерпілого; завдання тяжкої шкоди здоров'ю і власності третіх осіб у результаті дій, спрямованих на знищення майна загальнонебезпечним способом; банкрутство юридичної особи, власником якої є потерпілий або потерпілі тощо.

Самоправство (ст. 356 КК). Стаття 356 КК передбачає відповідальність за самоправство, тобто самовільне, всупереч установленому за-коном порядку, вчинення будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією, якщо такими діями була заповідана значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника.

З об'єктивної сторони злочин характеризується сукупністю таких ознак: 1) самовільним, всупереч установленому порядку, вчиненням будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією; 2) наслідками — за-подіянням значної шкоди інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника; 3) наявністю причинного зв'язку між вчиненням указаних дій та настанням наслідків.

Самовільне вчинення будь-яких дій — це вчинення особою всупереч установленому законом порядку дій, на які, на думку цієї особи, вона має право (наприклад, проникнення в житло боржника та вилучення майна в рахунок сплати боргу, розпорядження без згоди одним із подружжя майном, що перебуває у спільній сумісній власності подружжя, самовільне зайняття земельної ділянки або житла, які, на думку особи, мають бути їй передані тощо).

Оспорованість дій особи означає, що інша фізична або юридична особа вважає такі дії неправомірними, вчиненими всупереч закону.

Заподіяння самоправними діями значної шкоди інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника може мати вираз у заподіянні їм матеріальної або моральної шкоди. Питання про те, чи є заподіяна шкода значною, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням обставин справи.

Суб'єктивна сторона самоправства характеризується прямим або непрямим умислом.

Суб'єкт — загальний. Вчинення таких дій службовою особою кваліфікується за ст. 365 КК як перевищення влади або службових повноважень, а службовою особою юридичної особи приватного права — як перевищення повноважень (ст. 235² КК).

Контрольні запитання

1. Назвіть систему та види злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Що є родовим об'єктом цих злочинів?
2. Розкрийте зміст поняття зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Які існують способи перешкоджання цим політичним акціям?
3. Що є предметом злочину, передбаченого ст. 341 КК?
4. Хто може бути потерпілим від злочину, передбаченого ст. 342 КК?
5. Які насильницькі злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян передбачені КК?

6. Визначте коло потерпілих від злочинів, передбачених стат-тями 343, 344 КК. Які діяння утворюють об'єктивну сторону цих злочинів?

7. Що слід розуміти під посяганням на життя осіб, зазначених у ст. 348 КК?

8. У чому полягає самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи?

9. Що є предметом злочину, передбаченого ст. 357 КК?

10. Які об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ст. 357 КК?

11. Які об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ст. 358 КК?

12. Як слід кваліфікувати використання особою документа, який вона сама підробила?

13. У чому відмінність предметів злочинів, передбачених стат-тями 357 та 358 КК?

14. Які об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ст. 360 КК?

15. Які об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ст. 354 КК?

16. У чому відмінність одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації від одержання хабара?

17. Які об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ст. 355 КК?

18. У чому відмінність примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань від вимагання?

19. Які об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ст. 356 КК?

---

¹¹ У ред. від 11 червня 2009 р. (див.: Голос України. - 2009. - 18 липня (№ 132)). Зміни і доповнення до ст. 353 КК Законом України від 23.12.2009 р. № 1787-VI вводяться в дію з 1 квітня 2010 р. (див.: Уряд. кур'єр. - 2009. - 30 груд. (№ 244)).

¹² Законом України від 23 грудня 2009 р. № 1787-VI ст. 358 КК у редакції Закону України від 11 червня 2009 р. № 1506-VI вводяться в дію з 1 квітня 2010 р.